

KKTC’de ilkokul öğrencileri arasında psikoaktif maddelerin kullanım yaygınlıkları ve risk etkenleri, 2019

Mehmet ÇAKICI,¹ Gizem YEŞİL DİRİSU,¹ Asra BABAYİĞİT,¹ Cansın İSKENDER¹

ÖZ

Amaç: Son yıllarda başlama yaşı düşmüş olan psikoaktif madde kullanımı çocukları tehdit eder hale gelmiştir. Bu araştırmada KKTC ilkokul 5. sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve diğer psikoaktif madde (DPM) kullanım yaygınlığı, risk etkenleri ve nedenleri incelenmiştir. **Yöntem:** Araştırma Mayıs-Haziran 2019 tarihlerinde KKTC’deki Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı’na bağlı devlet okullarındaki 2096 ilkokul 5. sınıf öğrencisi arasında yapılmıştır. Çalışmada ‘Kaliforniya Sağlıklı Çocuklar Anketi’ kullanılmıştır. **Bulgular:** Çalışmada yaşam boyu kullanım yaygınlığı tütün için %9.3, alkol için %18.5, DPM için %2.7 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin %49’unun DPM isimlerinden birini duyduğu bulunmuştur. DPM kullanımında 11 yaşın üzerinde olmak, anne veya babanın ölmüş olması, kardeş sayısının fazla olması, kötü davranışa, hakarete ve fiziksel şiddete uğramak risk etkenleri olarak saptanmıştır. **Sonuç:** Çalışma, tüm dünyada olduğu gibi, KKTC’de de DPM kullanımının ilkokul öğrencileri arasında da olduğunu göstermiştir. KKTC’de çocuklara yönelik DPM kullanımını önleme çalışmalarının yaşama geçirilmesi gerektiği bu çalışma ile ortaya konmuştur. (*Anadolu Psikiyatri Derg* 2019; 20(özel sayı.1):30-34)

Anahtar sözcükler: Yaygınlık, psikoaktif madde, risk etkenleri, ilkokul öğrencileri

ABSTRACT

Objective: The use of psychoactive substances, which has decreased in the age of onset in recent years, has become a threat to children. In this study, prevalence, risk factors and causes of tobacco, alcohol and other psychoactive substance (OPD) use among 5th grade primary school students in TRNC were investigated. **Methods:** The study was carried out among 2096 primary school 5th grade students in public schools of TRNC Ministry of National Education and Culture between May-June 2019. In the study, ‘California Healthy Children Questionnaire’ was used as a questionnaire form. **Results:** The prevalence of tobacco use was 9.3%, alcohol was 18.5% and OPD prevalence was 2.7%. It was found that 49.0% of the students heard one of the OPD names. In OPD use, being over 11 years of age, death of mother or father, having more siblings, and being exposed to bad behavior, insults and physical violence were identified as risk factors. **Conclusion:** The study showed that OPD use exists among primary school students in the TRNC as well as all over the world. In this study, it has been demonstrated that prevention of OPD use for children should be implemented in TRNC. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2019; 20(special issue.1):30-34)

Keywords: prevalence, psychoactive substance, risk factors, primary school students

GİRİŞ

Psikoaktif madde kullanımı tüm dünyada giderek artan ve tüm insanlığı etkisi altına alan en önemli sosyal sorunlardan biri durumuna gelmiştir.¹⁻² Psikoaktif madde kullanımı son yıllarda yetişkinlerin yanında gençler ve çocuklarda da yaygın olarak görülmeye başlamıştır.³⁻⁴ Birleşmiş Milletler Madde Kullanımı Raporu’na (2018) göre

madde kullanımının 5-14 yaşları arasındaki çocuklarda arttığı ve bu artışın en fazla Arnavutluk, ABD, Birleşik Krallık, İspanya, Avustralya, Uruguay, Şili ve Hollanda’da olduğu belirtilmiştir.⁵

ABD’de 11 yaş ve üzerindeki çocuklarda yasa dışı madde kullanımının en üst düzeye ulaştığı ve 2011 yılında %14.9 olan kullanımın 2019’da

¹ Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Lefkoşa, KKTC

E-mail: gizem.yesildirisu@neu.edu.tr

doi: 10.5455/apd.302644852

%25'e yükseldiği görülmüştür.⁶ Türkiye'de TUBİM tarafından yayınlanan rapora göre, 11 yaşındaki çocukların sigara ve alkol dışında diğer psikoaktif maddeleri (DPM) yaşam boyu en az bir kez deneme oranının %1.5, 8-15 yaşları arasındaki öğrencilerde alkol deneme oranının %40 olduğu bulunmuştur.⁷

Bu çalışma KKTC'deki ilkökul 5. sınıf öğrencileri arasında psikoaktif madde kullanım yaygınlığını, nedenlerini ve risk etkenlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma ayrıca 2015 yılında aynı anket formu ve yöntemle yapılan çalışmanın bir izleme çalışması niteliğinde olup elde edilen verilerin karşılaştırılması sağlanmış ve değişen madde tercihlerini de izlememizi sağlamıştır.⁸

YÖNTEM

Bu çalışma, KKTC Başbakanlığı, Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu ve Yakın Doğu Üniversitesi (YDÜ) Psikoloji Bölümü işbirliğinde LEPİM Lefkoşa Psikiyatri Merkezi'nce yapılmıştır. Çalışmanın anket soruları Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından değerlendirilmiş ve yapılan inceleme sonucunda yazılı onay alınmıştır. Çalışmada KKTC'deki Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı devlet okullarındaki 2096 ilkökul 5. sınıf öğrencinin tümü çalışmaya alınmış ve örneklem seçilmemiştir.

Anket

Araştırmada kullanılan anket formu araştırmacı tarafından California Healthy Kids (CHKS) anketi temel alınarak hazırlanmış⁹ ve 2015 yılında yapılan çalışmadaki aynı form kullanılmıştır.⁸

Uygulama

Araştırmanın veri toplama aşaması, YDÜ Psikoloji Bölümü'ndeki araştırmacılar ve öğrencilerden oluşan 20 kişilik bir ekip ile yapılmıştır. Çalışmadan önce, anketörlere anket formu ile ilgili eğitim verilmiştir. Öğrencilere anket uygulanmadan önce bu araştırmanın tamamen bilimsel bir çalışma olduğu ve yanıtların gizli kalacağı konusunda bilgilendirilme yapmıştır. Sınıflara girildiği zaman o anda derste olan öğretmenler dışarıya çıkarılarak öğrencilerin anketörler eşliğinde anketleri doldurması sağlanmıştır.

İstatistik

İstatistik analizi, IBM SPSS istatistik 20 programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde sigara, alkol ve DPM kullanan ve kullanmayan öğrencilerin karşılaştırılmalarında ki-kare testi uygulanmıştır. DPM kullanımındaki risk etkenlerini belirlemek amacıyla lojistik regresyon analizi

ya yapılmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya katılan 2095 öğrencinin %49.9'u kız, %50.1'i erkektir. Çalışmada yaşam boyu tütün kullanım yaygınlığı %9.3, alkol kullanımı %18.5, DPM kullanımı %2.7 olarak bulunmuştur. Erkek öğrencilerde sigara, alkol ve DPM kullanımının kadın öğrencilere göre daha yüksek olarak bulunduğu görülmüştür. Çalışmaya katılan öğrencilerin %49'unun DPM isimlerinden herhangi birini duyduğu belirlenmiştir. Tütün kullanan öğrencilerde olmayanlara göre yurtta kalma, kardeş sayısının fazla olması, kötü davranışa ve fiziksel şiddete uğramış olma ve anne-babası ayrı/ölmüş olma durumu daha yüksek görülmüştür. Alkol kullanımı olanlarda olmayanlara göre ailenin gelirinin düşük olması, kötü davranışa veya hakarete uğramış olma, sigara içme daha yüksek bulunmuştur. DPM kullananlarda ise 11 yaşın üzerinde olma, anne veya babası ölmüş olma, kardeş sayısının fazla olması, kötü davranışa, hakarete ve fiziksel şiddete uğramış olma DPM kullanmayanlara göre daha yüksek oranlarda saptanmıştır. DPM kullanımının oluşumunda kötü davranış ve fiziksel şiddete uğrama, alkol veya sigara kullanma risk etkenleri olarak ortaya çıkmıştır.

TARTIŞMA

Çalışmada sigara ve alkol kullanımının son dört yılda benzer oranlarda kalmasına rağmen, DPM kullanımının belirgin bir şekilde arttığı görülmüştür.

Sigara içme

Yapılan çalışma sonucu, 2015 yılında %10.9⁸ olarak bulunan yaşam boyu sigara içme oranı 2019 yılında da benzer bir oranla %9.3 olarak saptanmıştır. Sigara sıklıkla çocuklar ve ergenler tarafından çok çeşitli nedenlere bağlı olarak kullanılan ilk maddedir.¹⁰ Dünya genelinde sigara içen gençlerin %20'sinin sekiz yaşından önce sigarayı denedikleri bilinmektedir.⁶ 2014'te İngiltere Devleti tarafından yapılan ve 11-15 yaş grubunu kapsayan bir çalışmaya göre, öğrencilerin %18'i sigara içmektedir.¹¹

Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre 10-12 yaşlarındaki öğrencilerin %16.1'inin yaşamı boyunca en az bir kez sigara içtiği bulunmuştur.¹² Benzer olarak sonraki yıllarda, Türkiye'de yapılan ve yaş ortalamasının sekiz olduğu bir çalışmada yaşam boyu en az bir kez sigara içme oranı %16 olarak bulunmuştur.⁷ Çalışmamızda

32 KKTC'de ilköğrencileri arasında psikoaktif maddelerin kullanım yaygınlıkları ve ...

Tablo 1. Diğer psikoaktif madde kullananlarla kullanmayanların sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Demografik Değişkenler	Diğer psikoaktif madde Kullanan (%)	Kullanmayan (%)	χ^2	p
Cinsiyet			0.63	0.427
Erkek	3.0	97.0		
Kadın	2.5	97.5		
Yaş (yıl)			13.21	0.010
11'in altı	0.7	99.3		
11 ve üzeri	1.3	98.7		
Doğum yeri			2.97	0.396
Kıbrıs	2.9	97.1		
Türkiye	2.7	97.3		
Nerede yaşıyorsunuz			1.02	0.588
Köy	2.6	97.4		
Şehir	2.7	97.3		
Kiminle yaşadığı			2.53	0.772
Anne-baba ile yaşayan	2.3	97.7		
Bazen anne-baba ile yaşayan	2.6	97.4		
Akrabalarıyla yaşayan	1.9	98.1		
Yurtta yaşayan	0.0	100.0		
Anne-baba medeni durumu			47.82	<0.001
Evli	2.3	97.7		
Ayrı	1.9	98.1		
Ailede vefat	5.6	94.4		
Kardeş sayısı			11.82	0.008
Yok	2.8	97.2		
1-2	4.0	96.0		
3 kardeş ve üzeri	5.2	94.8		
Ailenin gelir derecesi			7.132	0.068
Düşük	1.6	98.4		
İyi	3.4	96.6		
Çok iyi	5.8	94.2		
Kötü davranışa maruz kalma			10.352	0.001
Evet	3.1	96.9		
Hayır	0.9	99.1		
Hakarete maruz kalma			14.09	<0.001
Evet	3.2	96.8		
Hayır	0.8	99.2		
Fiziksel şiddete maruz kalma			16.62	<0.001
Evet	3.9	96.1		
Hayır	0.8	99.2		
Üzüntü anında ilgi			1.09	0.296
Evet	1.1	98.9		
Hayır	2.1	97.9		
Sigara içme			2.23	0.135
Var	1.6	98.4		
Yok	13.8	86.2		
Alkol kullanma			0.63	0.427
Var	2.5	97.5		
Yok	3.0	97.0		

sigara içme ile ilgili elde edilen verilerin dünya ve Türkiye verilerinden düşük olmasına karşın, çocuklar arasında var olan sigara içme tehlikesinin küçümsenmeyecek kadar yüksek olduğu görülmektedir.

Alkol kullanımı

Çalışmamızda, öğrencilerin yaşam boyu alkol kullanma oranı %18.5 olarak bulunmuştur. Sigara ve diğer psikoaktif madde kullanımı ile karşılaştırıldığında alkol genel olarak KKTC'de yaşam boyu en fazla kullanılan psikoaktif maddedir.

Anatolian Journal of Psychiatry 2019; 20(special issue.1):30-34

ABD'de yaşayan 11 yaşındaki öğrencilerde yaşam boyu bir kez alkol kullanma oranı %25.7 olarak belirtilmiştir.¹³ Dünyada en fazla sigara ve alkol kullanımının Avrupa'daki öğrencilerde görüldüğü bilinirken,^{14,15} KKTC'nin coğrafik ve sosyokültürel özellikleri açısından alkol kullanımı ile ilgili risk altında olabilecek olan ülkeler arasında yer aldığı söylenebilir.

Türkiye'de yapılan diğer bir çalışmada, 11-15 yaşlarındaki ilköğretim öğrencilerinde yaşam boyu bir kez alkol kullanma oranı %18.7 olarak

Tablo 2. Yasa dışı madde kullanımı ve risk etkenleri arasında lojistik regresyon analizi sonuçları

Demografik Değişkenler	Odds oranı	%95GA
Cinsiyet (erkek/kız)	0.810	(0.482-1.363)
Yaş (11 ve üzeri/altı)	0.998	(0.983-1.014)
Doğum yeri (Kıbrıs/Türkiye)	0.997	(0.979-1.016)
Nerede yaşıyor (köy/şehir)	1.001	(0.986-1.105)
Anne-baba medeni durumu (ayrılı/evli)	1.813	(0.868-3.787)
Kardeş sayısı (yok/var)	1.000	(0.978-1.022)
Kötü davranışa maruz kalma (evet/hayır)	3.633	(2.096-6.299)**
Fiziksel şiddete maruz kalma (evet/hayır)	2.401	(1.181-4.881)*
Üzüntü anında ilgi (hayır/evet)	1.547	(0.372-6.429)
Sigara içme (var/yok)	9.539	(5.508-16.518)**
Alkol kullanma (var/yok)	88.491	(27.468-285.079)**

*: $p < 0.005$; **: $p < 0.001$

saptanmıştır.¹² Çalışmamızın alkol kullanımı açısından elde ettiği sonuçların Türkiye'deki benzer çalışmadaki bulgular ile yakınlık göstermesinin, Kıbrıs'ın turistik bir ada oluşu, görsel ve yazılı medyada serbestçe yapılan reklamlar, KKTC kültürü, KKTC'deki alkol ücretleri ve ilgili yasal düzenlemelerin eksikliği ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Diğer Psikoaktif Madde (DPM) Kullanımı

Yapılan çalışma sonucunda, 2015 yılında %1.2⁸ olarak bulunan yaşam boyu DPM kullanma oranı 2019'da %2.7'ye yükselerek iki katından fazla artış olduğu bulunmuştur. Erkek öğrenciler arasında DPM kullanımının daha yaygın olduğu görülmüştür. KKTC'de diğer yaş gruplarında yapılan çalışmalarda da son yıllarda DPM kullanımının giderek arttığı ve erkek öğrenciler arasında daha yoğun kullanıldığı saptanmıştır.^{16,17} Özellikle madde kullanımında aile özelliklerinin

ve istismar öyküsünün bulunmasının DPM kullanımında etkili olduğu görülmüştür. Ailelerin eğitim düzeyleri, boşanmış ve ölmüş anne-babaların varlığı ve istismar geçmişinin varlığının çocuk yaşlarından itibaren çocukların bilişsel yapılarını etkileyerek madde kullanımına neden olabileceği belirtilmiştir.¹⁸ Çalışma verileri, aynı yaş grubundaki çocuklar ile Türkiye'deki (%4.0) ve ABD'deki (%18.0) yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında, halen daha düşük düzeylerde bulunduğu da görülmüştür.^{6,7}

Bu çalışmada gelişmekte olan bir ülke olarak KKTC'de çocuklar arasında sigara ve alkol kullanımının sorun olmayı sürdürdüğü ve DPM kullanımının giderek arttığı saptanmıştır. Bu veriler dikkate alındığında sigara ve alkol başta olmak üzere DPM kullanımına yönelik önleme programlarının geliştirilmesine gerek duyulduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

1. Karakuş G, Evlice YE, Tamam L. *Psikiyatri kliniğinde yatan hastalarda alkol ve madde kullanım bozukluğu sıklığı*. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2012; 37:37-48.
2. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *European Drug Report. Trends and Developments*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
3. Castren S, Salonen AH, Alho H, Lahti T, Simojoki K. *Past-year gambling behaviour among patients receiving opioid substitution treatment*. Substance Abuse Treat Prev Policy 2015; 10(4), doi: 10.1186/1747-597X-10-4.
4. Yılmaz A, Can Y, Bozkurt M, Evren C. *Alkol ve madde bağımlılığında remisyon ve depresme*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 2014; 6(3):243-256.
5. World Health Organization. *Adolescents: Health Risks and Solutions*, 2018. <http://www.who.int/en/news-room/factsheets/detail/adolescents-health-risks-and-solutions> (Erişim tarihi: 11 Ağustos, 2019)
6. UNODC. *Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Dünya Uyuşturucu Raporu*. Birleşmiş Milletler Yayınları, 2017.
7. TUBİM. *National Drug Report 2018*. Ankara: Department of Anti-Smuggling and Organized Crime Publications, 2018.

8. Çakıcı E, Keskindağ B, Karaaziz M, Çakıcı M. KKTC'de ilkokul öğrencileri arasında psikoaktif madde kullanım yaygınlıkları ve risk etkenleri. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2017; 18(3):273-282.
9. California Healthy Kids Survey. About the CHKS 2015. <http://chks.wested.org/about> (11 Ağustos 2019)
10. Işıktaş S, Karafistan M, Ayaz D, Yılmaz AS. Sigara içen ve içmeyen bireylerin stresle başa çıkma tutumları açısından karşılaştırılması. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi* 2019; 1(2):102-107.
11. Action on Smoking and Health, ASH. Young People and Smoking 2015; http://www.ash.org.uk/files/documents/ASH_108.pdf (Erişim tarihi: 11 Ağustos 2019)
12. Akkuş D, Karaca A, Konuk Şener D. Lise öğrencileri arasında sigara ve alkol kullanma sıklığı ve etkileyen faktörler. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 2017; 22(1):36-45.
13. Kelly Y, Goisis A, Sacker A, Cable N, Watt RG, Britton A. What influences 11- year-olds to drink? Findings from the Millennium Cohort Study. *BMC Public Health* 2016; 16:1-8.
14. United Nation Office On Drugs and Crime. World Drug Report 2014. https://www.unodc.org/documents/wdr2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf (09 Haziran 2019).
15. Peacock A, Leung J, Larney S, Colledge S, Hickman M, Rehm J, Ali R. Global statistics on alcohol, tobacco and illicit drug use: 2017 status report. *Addiction* 2018; 113(10):1905-1926
16. Çakıcı M, Tutar N, Çakıcı E, Karaziz M, Eş A. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde psikoaktif madde kullanımının yaygınlığı ve risk etkenleri: 2003-2013. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2017; 18(2):99-108.
17. Çakıcı M, Çakıcı E, Özsoy İ, Karaaziz M, Beyazıt U, Hancerli S. The prevalence and risk factors of psychoactive substance use among secondary school students in Turkish Republic of Northern Cyprus. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2018; 19(6):586-593.
18. Öğütçü-Zeman H, Söyler-Çelikay H, Altıntoprak-Ender A. Madde kullanım geçmişli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri ve öğrenilmiş çaresizlik örüntülerinin incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi* 2019; 1(1):22-30.